

УДК 339.543.2

В.В. Суворов

Державна митна служба України, м. Київ, Україна,
e-mail: vlada_x_777@mail.ru

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

V.V. Suvorov

State customs service of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
e-mail: vlada_x_777@mail.ru

EAST EUROPEAN REGIONAL VECTOR OF UKRAINIAN CUSTOMS TRANSFORMATION

Розглянуто передумови розвитку інституціонального забезпечення зовнішньої торгівлі у форматі СНД та ГУАМ у розрізі організації митної справи. Визначено суперечливі аспекти впровадження уніфікованих міжнародних стандартів у національні системи організації митної справи країн, що є учасниками регіональних організацій. Виявлено чинники, які ускладнюють процес впровадження рекомендацій регіональних інституцій для України в контексті її членства в СОТ та євроінтеграційної перспективи.

Ключові слова: митна справа, Рада керівників митних служб СНД, Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, Організація Чорноморського економічного співробітництва, митний союз

Постановка проблеми. Серед зовнішньоекономічних пріоритетів України в умовах виходу із фінансово-економічної кризи чільне місце посідає курс на регіональну інтеграцію та отримання максимальних переваг від залучення в міжнародні торговельні відносини через механізм участі в різноманітних регіональних проєктах. Участь України в інтеграційних об'єднаннях є одним із дієвих механізмів, що дозволить вийти на новий рівень взаємодії між Україною та іншими економіками, використовуючи при цьому переваги міжнародного співробітництва, зокрема в сфері зовнішньої торгівлі та інвестування. Особливістю сучасної інтеграційної стратегії України залишається балансування між західноєвропейським та східноєвропейським векторами взаємодії, пошук адекватних механізмів реалізації її економічного, трудового, ресурсного потенціалу. Окреслені цілі зумовлюють до змін у системі зовнішньоторговельного регулювання, зокрема, зближення митних систем України та регіональних інтеграційних організацій, результатом якого буде прискорення трансформації національної системи митної справи у відповідності до міжнародних стандартів. Зазначене й обумовлює *актуальність* дослідження проблем інституціонального забезпечення організації митної справи на регіональному рівні та здійснення ефективної трансформації митної справи в Україні в умовах посилення інтеграційних процесів.

Ступінь розробки наукової проблеми. Проблеми реалізації національних інтересів в умовах регіональної інтеграції національних економік, наслідки макроекономічних ефектів використання різних форматів інтеграції для розвитку зовнішньої торгівлі країн-учасниць досліджувались як у працях представників зарубіжної економічної думки – Вайнера Дж., Бхагваті Я., Сазерленда П., так і вітчизняної економічної науки – Бураківського І., Лук'яненка Д., Сіденка В., Пахомова Ю., Новицького В., Філіпенка А., Вахненко Т., Циганкової Т.,

Мельник Т. та багатьох інших. У роботах українських науковців досліджуються передумови, пріоритети та принципи формування інтеграційної парадигми зовнішньоекономічної стратегії сучасної України, як інструменту посилення конкурентоспроможності вітчизняної економіки в умовах системної трансформації та глобальних викликів. Проблеми гармонізації митного законодавства України з міжнародними стандартами в контексті активізації інтеграційних процесів розглядаються у низці досліджень такими вітчизняними вченими та фахівцями митної служби, як Бережнюк І., Додін Є., Кормич Б., Ківалов С., Мазур А., Приймаченко Д., Терещенко С., Гребельник О., Міролюбова Т. та інші. Водночас, із цілої низки проблем щодо змісту, структури та ефективності заходів в умовах адаптації до регіональних систем організації митної справи спостерігаються поліваріантні позиції, що й обумовлює необхідність та актуальність представленого дослідження.

Завданням дослідження представленої статті є ідентифікація пріоритетних напрямків діяльності інституцій регіонального рівня компетенції в галузі уніфікації засад митної справи країн-членів СНД і ГУАМ та обґрунтування заходів щодо прискорення процесу впровадження уніфікованих міжнародних стандартів у вітчизняну практику.

Викладення основного матеріалу. Важливим компонентом для розвитку зовнішньоторговельних взаємин сучасної України є її регіональне співробітництво в галузі організації та вдосконалення митної справи. Наразі, вказуючи на посилення регіональної складової у виході України із кризи, доцільно сфокусувати увагу на тих існуючих механізмах регіональної співпраці, реалізація яких буде сприяти вирішенню окресленого завдання. Так, Україна може активізувати свою участь у діяльності *Ради керівників митних служб держав-учасників Співдружності Незалежних Держав (РКМС СНД)*, яку було створено в 1993 році. До складу СНД входять 11 колишніх республік Радянського Союзу (крім Литви,

Латвії, Естонії. Грузія вийшла зі Співдружності в 2009 році. Туркменістан є асоційованим членом СНД. Україна не ратифікувала Статут Співдружності і де-юре не є державою-учасницею СНД. РКМС є постійно діючим органом галузевого співробітництва СНД та забезпечує функції координації взаємодії митних служб держав-членів СНД у галузі митної справи та митної політики. Основними задачами діяльності Ради є визначення пріоритетних напрямків у галузі митної справи держав-учасниць СНД, сприяння зближенню та гармонізації митного законодавства держав-учасниць СНД, координація практичної взаємодії митних та інших національних органів держав-учасниць СНД, сприяння реалізації прийнятих міждержавних та міжурядових рішень у галузі митної справи. Найбільш дієвим інструментом зазначеної організації є міжурядова багатостороння *Угода про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах* від 15.04.1994 [1], укладання якої позитивно вплинуло на вирішення таких завдань, як: боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил, попередження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, зброї, культурних цінностей, ефективного застосування митного тарифу, митний контроль імпорту та експорту товарів. Більшість рішень РКМС носять рекомендаційний характер та не мають статусу міжнародних договорів України, тобто, є не обов'язковими.

Разом з тим, слід зазначити, що членство України в Раді з одночасною участю у *Всесвітній митній організації* (ВМО) має певні суперечності через те, що одним із головних завдань вказаних інститутів є гармонізація та зближення митних законодавств держав-членів. Якщо бачення та відповідні рекомендації Ради щодо подальшого розвитку митних служб країн-учасниць співпадає з баченням ВМО, то можна піддати сумніву доцільність існування Ради. З іншого боку, якщо бачення Ради розвитку митних систем не відповідає стратегії ВМО, то необхідно визначити, участь у якій серед зазначених організацій є пріоритетною для України. Ураховуючи вищевикладене, виходячи з рекомендаційного характеру рішень РКМС СНД, а також, беручи до уваги членство України в профільній міжнародній організації, можемо зробити висновок, що участь України в діяльності РКМС може обмежуватись обговоренням актуальних питань двостороннього та багатостороннього співробітництва та обміном досвідом.

Розглядаючи потенціал регіонального співробітництва в галузі митної справи, слід також відзначити участь України в *Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ* (далі – ГУАМ). Зазначена організація була створена в 1999 році Грузією, Україною, Азербайджаном та Молдовою (протягом 1999–2005 рр. до організації входив Узбекистан). До основних цілей діяльності зазначеної організації відносяться [2]: утвердження демократичних цінностей, забезпечення верховенства права та поваги прав людини, поглиблення європейської інтеграції для створення спільного простору, розширення економічного та гуманітарного співробітництва тощо. Співробітництво в галузі митної справи в рамках зазначеної організації має обмежений характер і здійснюється в

рамках діяльності *Робочої групи з питань боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та розповсюдженням наркотиків ГУАМ*, на засіданнях якої Державна митна служба України може брати участь в обговоренні питань, які стосуються міжнародного співробітництва у сфері боротьби з незаконним переміщенням зброї та боєприпасів, а також розповсюдженням наркотиків. Ураховуючи політичний підтекст створення вказаної організації, практична користь України від участі в діяльності зазначеної організації в галузі митної справи, на наш погляд, зводиться до обміну досвідом між країнами-учасницями.

Слід також відмітити активну участь України в діяльності *Організації Чорноморського економічного співробітництва* (далі – ОЧЕС), яку створено відповідно до положень Декларації про Чорноморське економічне співробітництво від 25.06.92. Членами ОЧЕС є 12 країн: Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина та Україна. Основними напрямками діяльності Організації є співробітництво у сферах торгівлі та економічного розвитку, фінансів та банківської діяльності, зв'язку, енергетики, транспорту, сільського господарства, охорони навколишнього середовища, туризму, обміну статистичними даними та економічною інформацією, співробітництва між митними органами, боротьби з організованою злочинністю. З 2008 року тимчасову групу експертів зі співробітництва в митній сфері було змінено на *Робочу групу ОЧЕС з митних питань*, а Україні було надано статус країни-координатора цієї Робочої групи на дворічний період. Основними напрямками діяльності вказаної групи є розробка пропозицій щодо створення механізму обміну попередньою інформацією між зацікавленими державами-членами ОЧЕС про товари та транспортні засоби, що переміщуються через кордони держав-членів, укладання двосторонніх / багатосторонніх угод про співробітництво і взаємну адміністративну допомогу в митних справах між зацікавленими державами-членами, створення умов для співробітництва між митними лабораторіями у сфері уніфікації методів аналізу товарів та їх класифікації, узагальнення досвіду держав-членів з реалізації концепції „єдиного вікна“, узгодження та спрощення процедур на кордонах за допомогою місцевих угод між сусідніми митними і прикордонними органами (синхронізація операцій у пунктах пропуску, розташованих на основних транспортних коридорах) тощо. Слід відмітити виключно консультативний характер діяльності зазначеної організації. Робочу групу ОЧЕС з митних питань можна розглядати лише як міжнародний форум для обговорення проблемних питань здійснення митної справи державами-членами.

На наш погляд, особливої уваги в контексті реалізації національних економічних інтересів сучасної України потребує функціонування *митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації* в рамках *Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС)*, сукупна частка торгівлі яких у зовнішній торгівлі України за 2010 рік склала 42%. ЄврАзЕС – міжнародна економічна організація

(створена 2001 року), що наділена функціями, які пов'язані з формуванням спільних зовнішніх митних кордонів держав-учасниць (Білорусь, Казахстан, Киргизія, Росія, Таджикистан та Узбекистан), розробкою єдиної зовнішньоекономічної політики, тарифів, цін та інших складових функціонування спільного ринку. У 2006 році було прийнято принципове рішення створення митного союзу трьома державами ЄврАзЕС – Росією, Білоруссю та Казахстаном. Зазначені держави в 2007 році підписали Договір про створення єдиної митної території та формування митного союзу [3]. Слід зазначити, що формування митного союзу відбувається за схемою формування ЄС. Вищим органом митного союзу є Міждержавна Рада, яка складається з голів держав або урядів. У 2007 році розпочалося формування Комісії Митного союзу – постійно діючого регулюючого органу митного союзу. Передбачається поступова передача Комісії повноважень державних органів зазначених держав, зокрема, у сфері митної політики. Крім того, у 2009 році був затверджений Єдиний митний тариф Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації [4], а також підписаний Договір про Митний кодекс митного союзу [5]. Слід зазначити, що формування митного союзу не може обмежуватись виключно гармонізацією основних законів з питань митної справи та митних тарифів країн. Сфера державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності також включає, зокрема, валютний контроль, заходи нетарифного регулювання, узгодження яких на сьогодні триває. Відмінністю зазначеного митного союзу з ЄС є необхідність додаткової імплементації правових актів Комісії митного союзу та Міждержавної Ради, що в подальшому може стати на заваді ефективному функціонуванню митного союзу через складність оперативного прийняття та реалізації необхідних рішень, обов'язкових для країн-членів.

Крім того, під час формування митного союзу, країни-учасниці зіткнулися з низкою труднощів. Так, на момент набрання Митним кодексом митного союзу чинності 1 липня 2010 року, Республіка Білорусь не ратифікувала зазначений документ, та де-юре не ввійшла до єдиної митної території митного союзу. У свою чергу, Росія ратифікувала Митний кодекс, проте не прийняла необхідні закони, пов'язані з імплементацією цього документу. Крім цього, залишилась низка невирішених питань функціонування митного союзу, насамперед відмова Росії скасувати експортне мито на нафту та нафтопродукти, що експортуються до Республіки Білорусь. Республіка Білорусь відмовилась уніфікувати ставки ввізного мита на легкові автомобілі, що були у використанні, та окремі види літаків із союзним Єдиним митним тарифом. Слід також зазначити, що формування митного тарифу по відношенню до товарів, що походять з третіх країн, також не завершено. По 400 торговельних позиціях Казахстан отримав відстрочку до 2011–2014 років, для фармацевтичної продукції перехідний період встановлений до 2015 року, а для цукру-сирцю з тростини – до 2019 року. Не зважаючи на зазначені проблемні питання, країни-учасниці митного союзу вже

в 2012 році мають намір перейти до наступного етапу інтеграції – єдиного економічного простору [6]. Для прикладу, у рамках ЄС єдиний митний тариф співтовариства було остаточно узгоджено через 13 років після підписання Римського договору, а єдиний економічний простір формувался протягом майже 20 років. Крім того, слід взяти до уваги, що єдиний економічний простір формувался в Європі найбільш розвиненими країнами свого часу, з ринковою економікою, у той час як митний союз (Росія, Казахстан та Білорусь) формується країнами з перехідною економікою, індустріалізація яких не завершена, що дає підстави піддати сумніву ефективність інтеграційних процесів вказаних країн у визначені стислі строки.

У 2010 році активно обговорювалась можлива участь України в зазначеному митному союзі. Разом з тим слід наголосити, що з моменту набуття членства в СОТ, Україна взяла на себе зобов'язання щодо встановлення ставок ввізного та вивізного мита відповідно до результатів двосторонніх та багатосторонніх переговорів у рамках підготовки до вступу в СОТ. У свою чергу, в основі єдиного митного тарифу вказаного митного союзу лежать ставки ввізного мита, які застосовує Російська Федерація, яка до того ж не є членом СОТ. Рівень єдиного митного тарифу митного союзу значно перевищує українській середньозважений імпортерний тариф. При можливому формуванні митного союзу із вказаними країнами, Україні необхідно уніфікувати ставки мита відповідно до рішень Комісії митного союзу, що, очевидно, суперечитиме раніше взятим Україною зобов'язанням перед СОТ.

Хоча система ГАТТ/СОТ дозволяє створення митних союзів і зон вільної торгівлі, разом із тим чітко вказується критерій: їх утворення не повинне призвести до створення додаткових обмежень на шляху розвитку вільної торгівлі, при цьому країни при створенні економічних інтеграційних блоків мають керуватися наступними правилами [7–8]:

- згідно ГАТТ, Стаття XXIV: 5(a): мита та інші заходи регулювання торгівлі, які накладаються при заснуванні митного союзу, відносно торгівлі із третіми країнами (не членами союзу), не повинні в цілому бути вищими чи більш обмежувальними, ніж загальний обсяг мит та засобів регулювання торгівлі, які застосовувалися на складових територіях до утворення такого союзу;

- згідно ГАТТ, Стаття XXIV: 5(b): мита та інші заходи регулювання торгівлі, що діють у кожній із складових територій зони вільної торгівлі, та застосовані при утворенні зони вільної торгівлі, не повинні бути вищими чи більш обмежувальними, ніж відповідні мита та інші засоби регулювання торгівлі, які діяли на цих же складових територіях до утворення зони вільної торгівлі.

Слід зазначити, що всі перераховані вимоги висуваються і до тимчасової угоди, яка веде до створення зони вільної торгівлі. Якщо ж договірною стороною ГАТТ, яка приєднується до митного союзу, або яка стає стороною тимчасової угоди, що веде до створення митного союзу, пропонує підвищити зв'язані ставки мита, то вона повинна діяти відповідно до по-

ложень Статті XXVIII, якою визначаються правила внесення змін до Розкладів тарифних поступок.

Україна на сьогодні знаходиться в стадії формування ринкових відносин та економічної трансформації, шляхи якої не завжди узгоджені всередині держави і можуть змінюватись у залежності, насамперед, від політичної кон'юнктури. Ураховуючи це, а також суперечливий позитивний економічний ефект від інтеграції країн з перехідною економікою, вважаємо, що оцінка участі України в митному союзі Росії, Білорусії та Казахстану потребує додаткового дослідження та, більш того, стане порушенням міжнародних зобов'язань України при вступі до СОТ.

Висновки. Дослідження пріоритетних напрямків діяльності регіональних інституцій країн СНД у галузі уніфікації засад митної справи дозволяє дійти таких висновків та узагальнень:

- прискорені темпи інтеграції сучасної України в глобальний торговельний простір, активізація процесів міжнародної кооперації за її участі, спільність її кордону з двома потужними інтеграційними об'єднаннями: на сході та півночі з Євразійським економічним співтовариством, на заході та півдні – з Європейським Союзом, вимагає від нашої держави активної міжнародної позиції та розробки проектів активізації регіональних економічних взаємин;

- розвиток масштабів та глибини регіональної інтеграції за участі нашої країни в сучасних умовах потребує врахування факту набуття Україною членства в СОТ та її чітко окреслені євроінтеграційні ініціативи,

- активна участь України в регіональних організаціях з питань організації митної справи має забезпечувати процес подальшої трансформації системи митного регулювання в напрямку її гармонізації з міжнародними засадами організації митної справи.

Список літератури / References

1. *Угода про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах* [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [сайт]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_222.

Agreement about the collaboration and mutual help in custom businesses // Official web-site of Verkhovna Rada of Ukraine URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_222

2. *Статут Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ* [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ: [сайт]. – Режим доступу: <http://guam-organization.org/node/449>.

Statute of Organization for Democracy and Economic Development // Official web-site of “*Organization for Democracy and Economic Development*”: URL: <http://guam-organization.org/node/449>

3. *Договор о создании единой таможенной территории и формировании Таможенного союза* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Комісії Митного союзу: [сайт]. – Режим доступу: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/D_sozdETTiformTS.aspx.

Agreement about creation of single custom territory and forming of the Customs union // Official web-site of Commission of the Customs union URL: http://www.tsouz.ru/Docs/IntAgrmnts/Pages/D_sozdETTiformTS.aspx

4. *Единый таможенный тариф Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации* (ЕТТ) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Комісії Митного союзу: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.tsouz.ru/db/ettr/tnved/Pages/default.aspx>.

Single custom tariff of the Customs union of Republic of Belarus, Republic of Kazakhstan and Russian Federation (ETT) // Official web-site of Commission of the Customs union: URL: <http://www.tsouz.ru/Docs/Kodeks1/Pages/default.aspx>

5. *Договор о Таможенном кодексе таможенного союза* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Комісії Митного союзу: [сайт]. – Режим доступу: <http://www.tsouz.ru/Docs/Kodeks1/Pages/default.aspx>.

Agreement about the Custom code of customs union // Official web-site of Commission of the Customs union: <http://www.tsouz.ru/Docs/Kodeks1/Pages/default.aspx>

6. *Формирование таможенного союза* [Електронний ресурс] // Новостной портал „Виртуальная таможня“ [сайт]. – Режим доступу: www.vch.ru.

Forming of customs union // online newspaper “*Vyrtualnaya tamozhnya*” URL: www.vch.ru

7. *Генеральна угода з тарифів і торгівлі* [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [сайт]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_264&p=1300265975304110.

General agreement about tariffs and trade // Official web-site of Verkhovna Rada of Ukraine URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_264&p=1300265975304110

8. *П'ятицький В.Т.* Інституціональні та процедурні механізми системи ГАТТ/СОТ у регулюванні світової торгівлі / П'ятицький В.Т.: Монографія. – К., 2000.

Piatnytskyi V.T. Institutional and procedural mechanisms of the system GATT/WTO in the regulation of world trade / Piatnytskyi V.T.: Monograph. – К., 2000

Рассмотрены предпосылки развития институционального обеспечения внешней торговли в формате СНГ и ГУАМ в разрезе организации таможенного дела. Определены противоречивые аспекты внедрения унифицированных международных стандартов в национальные системы организации таможенного дела стран, которые являются участниками региональных организаций. Определены факторы, которые усложняют процесс внедрения рекомендаций региональных институций для Украины в контексте её членства в ВТО и евроинтеграционной перспективы.

Ключевые слова: таможенное дело, Совет руководителей таможенных служб СНГ, Организация за демократию и экономическое развитие – ГУАМ, Организация Черноморского экономического сотрудничества, таможенный союз

Prerequisites for the development of institutional ensuring of foreign trade in CIS's and GUAM's format in the scope of customs affair organization are considered. Dis-

crepant aspects of unified international standards implementation to national systems of customs affair organization are determined. Factors, that complicate the implementation of regional institutions recommendations for Ukraine in context its membership in WTO and European integration perspective, are detected.

Keywords: *customs affair, CIS Council of Customs Administrations' Heads, GUAM – Organization for Democracy and Economic Development, Organization of the Black Sea Economic Cooperation, customs union*

*Рекомендовано до публікації докт. екон. наук
Л.П. Кудирко. Дана надходження рукопису 06.01.11*

УДК 339.13.012.43:519.237.8.001.76(477)

О.В. Варяниченко, канд. екон. наук

Державний вищий навчальний заклад „Національний гірничий університет”, м. Дніпропетровськ, Україна,
e-mail: varyanichenkoelen@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ

O.V. Varyanichenko, Cand. Sci. (Econ.)

State Higher Educational Institution “National Mining University”, Dnipropetrovsk, Ukraine,
e-mail: varyanichenkoelen@ukr.net

FORMATION OF INNOVATION CLUSTERS IN UKRAINE AS THE TOOLS OF DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS

Досліджено кластерні теорії формування конкурентних переваг у контексті взаємозв'язку між ступенем розвитку кластерів та конкурентоспроможністю країни, регіону або окремого підприємства. Охарактеризовано типи інноваційних кластерів з погляду інтенсивності інноваційної політики в різних кластерах. Встановлено необхідність розвитку й підтримки інноваційно-орієнтованих та про-інноваційних кластерів для стимулювання виникнення нових комбінацій ресурсів і компетенцій, особливо у сфері освіти та науково-дослідних робіт. Визначено основні передумови ефективного функціонування інноваційних кластерів в Україні.

Ключові слова: *кластерна теорія, конкурентоспроможність, інноваційна концепція, інноваційний кластер, сукупний інноваційний продукт*

У сучасних умовах центральною складовою промислової політики кожної країни є інноваційна концепція, яка повинна забезпечити формування нового технологічного ядра в економіці. Світовий розвиток останніх десятиліть показав, що дуже високі результати може давати кластерний підхід у формуванні та регулюванні національних інноваційних програм. Кластерна політика набуває все більш широкого розповсюдження й визнання як інструмент для підвищення конкурентоспроможності регіонів і країни в цілому за рахунок регіональних зусиль по зближенню промисловості, наукових розробок і освіти.

Феномен кластерної концепції сьогодні є визначним фактом як в економічній науці, так і в бізнесі. Специфікою цієї концепції є те, що при формуванні кластерних структур забезпечується поєднання в них конкуренції та кооперації. Це поєднання суперечливих понять і є одним із своєрідних специфічних властивостей кластера.

Народження і бурхливе зростання популярності концепції регіональних інноваційних систем на основі кластерів у 80–90 рр. ХХ століття в значній мірі стали наслідком жорсткої конкурентної боротьби на світових ринках. Наявні в той час множинні дефекти і недо-

ліки традиційних регіональних моделей економічного розвитку сприяли появі великої кількості успішних технологічних кластерів фірм на регіональному рівні.

Ідея кластерів, як наслідок забезпечення конкурентоспроможності економічного розвитку регіонів, отримала популярність в останні два десятиліття практично в усіх країнах світу, включаючи країни Східної Європи, Південної Америки, Африки, Океанії, не кажучи вже про країни Євросоюзу і США.

Кластерна модель ведення господарства надзвичайно популярна в країнах Європейського союзу, тому що, будучи продуктом ринкової економіки, обумовлена сприятливим поєднанням регіональних факторів і подальшим розвитком зв'язків між підприємствами всередині самого кластеру. У жовтні 2008 року Європейський союз в якості Плану для політичної реалізації ухвалив Європейський Меморандум про кластери з метою підтримки інновацій в Європі за допомогою кластерів.

Сьогодні тема кластерів актуальна для всіх країн світу, оскільки конкурентоспроможність регіонів, країн забезпечується тільки на основі програми клас-теризації. Кластери стали не просто модним терміном, вони стали ефективним інструментом розвитку окремих територій і регіонів, що сприяє підвищенню загальнонаціональної конкурентоспроможності. Тому чітке розуміння методологічних основ, вивчення та аналіз кращого світового досвіду з формування та